

Ethnography of the Culture of Tenancy and its Semantic Consequences in Affluent and Deprived Neighborhoods of Tehran

Hanieh Bani Hashemi *

M.A. in Anthropology, Faculty of Humanities
and Social Sciences, Islamic Azad University,
Science and Research Branch, Tehran, Iran..

Adel Abdollahi

Ph.D. in Sociology of Economic and
Development, Department of Population
Economics and Human Capital, National
Institute for Population Research (NIPR).

Introduction

Among the basic human needs, the need for housing is one of the most essential, and the lack of access to suitable housing for citizens can lead to alarming social and economic consequences, such as a housing crisis, the collapse of slum neighborhoods, and disruption in work and life arrangements. A review of the statistics on tenants in Iran shows that the number of tenants has increased from 12% in 1365 (1986) to 43% in 1400 (2021), and the share of housing costs in the urban household basket has reached 60 to 70%, which affects the economic, social, and cultural instability of the household. These conditions in large cities like Tehran have not only made the dream of homeownership impossible for many Tehranis, but have also forced half of the city's residents into renting due to the ever-decreasing purchasing power of people and the subsequent widening of class and income gaps. Such a situation can lead to a significant reduction in recreational, educational, medical, and nutritional expenses in the household budget, forced relocations, and experiences of various forms of social, cultural, and economic exclusion. It can be said that the spread of social inequalities, the feeling and experience of relative deprivation, having a negative perception of the current situation, and the transformation of values and identity are some of the undesirable consequences of the phenomenon of renting that tenants experience to varying degrees.

* Corresponding Author: haniehbanihashemi@gmail.com

How to Cite: Banihashemi, H; Abdollahi, A. (2025). Ethnography of rent living culture and its semantic consequences in wealthy and poor neighborhoods of Tehran, *Journal of Social Development and Welfare Planning*, 16(62), 233-277.

Literature Review

A review of empirical background showed that there is a serious research gap in sociological and anthropological studies of the phenomenon of renting, and most of the studies conducted have been in the fields of urban planning (Seyfodini et al.: 1392), housing policy (Farahani: 1402), and economics. Among the few studies conducted, Rouhani and Majmali Renani (1401) analyzed the phenomenon of renting qualitatively using a critical ethnographic approach in their study titled "Subjectivity and Uneven Life". Heidari-Far and Shamsi (1396) in their research titled "Place Identity, Renting and Citizen Calmness at the Neighborhood Scale with Emphasis on Iran" examined the role of renting in shaping identity, attachment, and place identity and its impact on the calmness of citizens in urban neighborhoods, concluding that renting is a serious obstacle in shaping place identity in urban neighborhoods. "Renting Narratives" by Ghorbani Shahrivar (Kardani:1400) is a book that attempts to depict vivid social and economic images of the situation of tenants and landlords in the minds of the audience. Jafar Shahri, in the book "Social History of Tehran in the Thirteenth Century" in 1369, and Mansoureh Ettihadieh, in the book "This is Tehran" in 1395, have addressed the history and subject of renting. In foreign studies (Jones & Teixeira, 2015; Shuba & Turuk, 2020), the impact of housing on individual health and psychological dimensions has been addressed. Some others have dealt with housing quality and its undesirable consequences, such as physical harm (Flögel et al., 2017; Hauptmann et al., 2017). Another group of studies refers to economic inequality between landlords and tenants and shows that tenants have significantly lower living standards in various dimensions compared to owners. In this regard, in a study by Watter and Wernham (2023), the poverty rate among public and private tenants was 46% and 34% respectively, compared to 12% for owners. Some other studies focus on consequences such as a sense of social inequality among low-income tenants (Desmond & Shollenberger, 2015; Fleming et al., 2018) and believe that having suitable housing not only provides a place for citizens to live, but can also lead to functions such as capital accumulation, reproduction of collective memory, and even metaphorical neighborhood and kinship. In the conceptual framework of the research, one can refer to the theory of culture and personality, Maslow's hierarchy of needs, and theories explaining various social and economic inequalities.

Materials and Methods

The methodological approach in this study focuses on discovering the meanings and values that emerge from the narratives of tenants in affluent and deprived neighborhoods of Tehran. Therefore, an attempt is made to provide a deep

description of the lived experience, understanding of meanings, and cultural mentalities that are prevalent in the lives of tenants. Data was collected using field methods and interview techniques, and in-depth interviews were conducted with 40 tenants living in affluent and deprived neighborhoods. Finally, the framework analysis method was used to analyze the data.

Conclusion

The narrated quotes by the study participants showed that frequent relocations lead to a decline in the quality of the place of residence, a reduction in friendly and neighborly relations, a weakening of the sense of belonging to the neighborhood, and a lack of formation of neighborhood and place identity. Close and intimate relationships cannot form in short-term residences. Due to the lack of compatibility between the neighborhood and their social status and characteristics, they experience a kind of cultural conflict and a decrease in social status and prestige. Lack of psychological stability and constant stress among tenants is the main reason for family tensions and conflicts, and dissatisfaction with life, and children of tenant families experience more emotional, verbal, and even physical violence. The majority of tenants consider renting as a reason for decreased self-confidence, decreased religious beliefs, a tendency towards permanent migration from Iran, and even inclinations such as ending life. The continuation of the mentioned conditions has cast a shadow over the psychological and economic security of tenants and their hope for improvement in their conditions, and by allocating a significant portion of family income to monthly rent, life has become difficult for Tehran's tenants.

Keywords: Difficult Tenancy, Social Disillusionment, Neighborhood Identity, Interpretive Ethnography, Tehran

مردم‌نگاری فرهنگ اجاره‌نشینی و پیامدهای معنایی آن در محلات برخوردار و کم‌برخوردار شهر تهران

دانش آموخته کارشناسی ارشد مردم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

هانیه بنی هاشمی *

دکترای جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، گروه اقتصاد جمعیت و سرمایه انسانی، مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور، تهران، ایران.

عادل عبدالهی

چکیده

با افزایش روزافزون قیمت مسکن طی سال‌های اخیر رویای صاحب‌خانه شدن و رهایی از پدیده اجاره‌نشینی به یک چالش جدی برای خانواده‌ها تبدیل شده است. مقاله حاضر درصدد است با استفاده از رویکرد مردم‌نگاری تفسیری به مطالعه فرهنگ اجاره‌نشینی و پیامدهای معنایی آن در بین اجاره‌نشین‌های تهرانی بپردازد. واکاوی ذهنیت افراد از پدیده اجاره‌نشینی، نحوه‌ی زیست آن، درک و تفسیر معانی مختلف اجاره‌نشینی و همچنین پیامدهای معنایی آن از جمله سؤالات محوری هستند که مقاله حاضر به دنبال پاسخگویی به آن‌هاست. داده‌ها با استفاده از تکنیک مصاحبه گردآوری شد و مصاحبه‌هایی عمیق با ۴۰ اجاره‌نشین ساکن در محلات برخوردار و کم‌برخوردار انجام شد و از شیوه‌ی تحلیل چارچوب نیز جهت تحلیل داده‌ها استفاده شد. یافته‌های پژوهش حکایت از کاهش روزافزون کنترل اجاره‌نشینان در مدیریت شرایط و به دنبال آن شکل‌گیری نوعی احساس یأس و سرخوردگی اجتماعی، کمرنگ شدن روابط همسایگی و هویت محله‌ای دارد و سرمایه اجتماعی تضعیف شده است. در چنین شرایطی، امنیت روانی و اقتصادی اجاره‌نشینان، بویژه در محلات کم‌برخوردار، و امید به آینده آن‌ها به خطر افتاده و با اختصاص بخش قابل توجهی از درآمد خانواده‌ها به اجاره ماهیانه زندگی مشقت‌باری برای اجاره‌نشینان تهرانی رقم خورده است. ضروری است با هدف جلوگیری از گسترش پیامدهای منفی و بلند مدت، اقداماتی اثربخش برای بهبود شرایط و محقق شدن رویای صاحب‌خانه شدن صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: اجاره‌نشینی، مشقت‌بار، سرخوردگی اجتماعی، هویت محله‌ای، مردم‌نگاری تفسیری، تهران.

مقدمه

در بین نیازهای اساسی انسان، نیاز به مسکن یکی از ضروری‌ترین نیازهاست و عدم برخورداری شهروندان از مسکن مناسب، می‌تواند پیامدهای اجتماعی و اقتصادی نگران‌کننده‌ای را به دنبال داشته باشد. در اصل سی‌ویکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دسترسی به مسکن مناسب به عنوان حق هر خانواده ایرانی تعریف شده است (هزارجریبی و غفاری، ۱۳۹۸: ۷۶).

طی چند دهه اخیر تورم افسارگسیخته در ایران، زیست اقتصادی و اجتماعی مردم را با مسائل و محدودیت‌های فراوانی مواجه کرده است. در این خصوص می‌توان به پیامدهای اقتصادی و اجتماعی تورم در جامعه ایرانی مانند بحران مسکن و فروپاشی بافت محلات حاشیه‌نشین شهری و همچنین اختلال در ترتیبات کار و زندگی اشاره کرد. مروری بر آمار اجاره‌نشینان در ایران نشان می‌دهد که تعداد اجاره‌نشینان در ایران از ۱۲ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۴۳ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است از طرف دیگر سهم هزینه‌های مسکن هم در سبد خانوارهای شهری بین ۶۰ تا ۷۰ درصد شده است (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۴۰۰: ۲). که این موضوع در نابسامانی وضعیت اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی خانوار اثرگذار است و به تبع آن آسیب‌هایی را متوجه خانواده‌های اجاره‌نشین کرده است. شرایط مذکور در شهرهای بزرگ مانند تهران نه تنها تحقق رویای خانه‌دار شدن را برای بسیاری از تهرانی‌ها ناممکن کرده بلکه با کاهش روزافزون قدرت خرید مردم و به دنبال آن گسترده شدن شکاف‌های طبقاتی و درآمدی، عده زیادی از تهرانی‌ها را ناچار به اجاره‌نشینی کرده است. از دیگر پیامدهای اجتماعی چنین شرایطی می‌توان به کاهش معنادار هزینه‌های تفریحی، آموزشی، درمانی و تغذیه‌ای در سبد خانوار اشاره کرد. شواهد آماری نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن مصرف به عنوان معیار ارزیابی سطح رفاه اقتصادی، مخارج مصرفی حقیقی در خانوارهای شهری و روستایی روندی کاهش داشته است (مرکز پژوهش‌های مجلس: ۱۳۹۵). از سوی دیگر در سال ۱۴۰۰ بیش از نیمی از

جمعیت کلان‌شهر تهران مستاجر بوده و سهم مسکن در سبد خانوار تهرانی از ۴۹ درصد در سال ۹۶ به ۶۵ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است.

افزایش اجاره‌نشینی به بیش از ۵۰ درصد در شهر تهران و سهم ۶۵ درصد مسکن در سبد خانوار (فراهانی، ۱۴۰۲: ۱۵-۱۷). علاوه بر کاهش قدرت خرید، مستأجرین را به سوی جابجایی‌های اجباری و به دنبال آن تجربه انواع طرد شدگی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی هدایت می‌کند. با توجه به آن‌چه که آمد می‌توان گفت که گسترش نابرابری‌های اجتماعی، احساس و تجربه محرومیت نسبی، داشتن پنداشت منفی از شرایط موجود و استحاله ارزشی و هویتی بخشی از پیامدهای نامطلوب پدیده‌ی اجاره‌نشینی هستند که مستأجران با درجات مختلفی تجربه می‌کنند

مرور اخبار و گزارش‌های منتشر شده حکایت از تبدیل شدن موضوع اجاره‌نشینی به تبتر روزانه رسانه‌ها دارد. مقایسه تعداد خبرهای مرتبط در سال‌های اخیر و افزایش اجاره‌نشینی به بیش از ۵۰ درصد در شهر تهران و سهم ۶۵ درصد مسکن در سبد خانوار، اهمیت موضوع را بیشتر نمایان کرده و پاسخ و پرداختن مناسب به موضوعی با این گستره‌ی توجه اجتماعی و درگیری خانوارها، ضرورت‌های اخلاقی، حقوقی، اجتماعی و توسعه‌ای متعددی دارد. از این‌رو، مقاله حاضر درصدد است تا با استفاده از رویکرد مردم‌نگاری تفسیری یا تأویلی^۱ به مطالعه فرهنگ اجاره‌نشینی و پیامدهای معنایی آن در بین اجاره‌نشین‌های تهرانی در محلات برخوردار و کم‌برخوردار بپردازد. بنابراین، در پژوهش حاضر به واکاوی ذهنیت افراد از پدیده اجاره‌نشینی، نحوه‌ی زیست آن، درک و تفسیر معانی مختلف اجاره‌نشینی و همچنین پیامدهای معنایی آن در قالب سؤالات محوری زیر پاسخ خواهیم داد:

پرسش اصلی پژوهش:

فرهنگ اجاره‌نشینی در محلات تهران چگونه به لحاظ اجتماعی، اقتصادی و سیاسی
برساخته و بازتولید می‌گردد؟

پرسش‌های فرعی و تکمیلی:

۱. تجربه زیسته اجاره‌نشینی در بین گروه‌های مختلف جامعه (در محلات منتخب) چگونه است؟ به عبارت دیگر اجاره‌نشینان در محله‌های منتخب چه درک و تفسیری از اجاره‌نشینی دارند؟

۲. فرهنگ حاکم بر اجاره‌نشینی متأثر از ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، طبقاتی و جنسیتی چگونه بر ساخته می‌شود؟

۳. اجاره‌نشینی بر ابعاد فردی و اجتماعی زندگی مستاجران چگونه تأثیر می‌گذارد؟ به عبارت دیگر اجاره‌نشینی چه پیامدهایی برای جنبه‌های فردی و اجتماعی زندگی افراد دارد؟

۴. فرهنگ اجاره‌نشینی در چه شرایطی امکان بازنگری در زیست مستاجرین را به آنها می‌دهد؟ به عبارت دیگر مراتب سوژگی و پذیرش این خرده فرهنگ در بین مستاجران چگونه است؟ (جنبه‌های مقاومتی)

از جمله محدودیت‌هایی که در انجام پژوهش وجود داشت می‌توان به: عدم وجود منابع مرتبط به دلیل جدید بودن موضوع، عدم قبول برای انجام مصاحبه و مخصوصاً ضبط صدا و خودداری از بیان مشکلات بیشتر اجاره‌نشینی اشاره کرد.

پیشینه تحقیق

مرور پیشینه تجربی نشان داد که مطالعات جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی پدیده اجاره‌نشینی، بویژه مطالعاتی که مبتنی بر روش‌های کیفی باشند، شاهد خلاء مطالعاتی جدی هستیم و غالب مطالعات صورت گرفته در حوزه‌های برنامه‌ریزی شهری (سیف‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۲)، سیاستگذاری مسکن (فراهانی، ۱۴۰۲) و علوم اقتصادی انجام شده‌اند.

در بین پژوهش‌های انگشت‌شماری که انجام شده‌اند مطالعه روحانی و مجملی‌رنانی (۱۴۰۱) با عنوان سوژگی و زندگی ناهم‌تراز و با استفاده از رویکرد مردم‌نگاری انتقادی به

تحلیل کیفی پدیده اجاره‌نشینی در شهر اصفهان پرداخته است. از جمله مقوله‌های استخراج شده در این مطالعه عبارتند از؛ زیربنای سیاسی- اقتصادی نابرابری، سوداگری در بازار مسکن، سیستم ناکارآمد مالیاتی، سوژه زدایی اقتصادی و سیاسی، کالا انگاری مستأجر، زندگی و سوژگی ناهم‌تراز، تجربه شکاف طبقاتی افزوده و بیم و امید اعتراض اقتصادی است. به طور کلی نتایج این مطالعه نشان می‌دهد پایداری نوسان اقتصاد و بازارهای مالی، سوژگی و پیش‌بینی‌پذیری زندگی شهروندان اجاره‌نشین اصفهان را مختل و زندگی آنها را همانند بازارهای مالی دچار نوسان کرده است. همچنین، مناسبات اقتصاد سیاسی بر زندگی آنها حاکم و کیفیت زندگی آنان افت کرده است و تجربه آن‌ها از شکاف طبقاتی در حال فزونی است. روند اجاره‌نشینی رو به گسترش بوده و به موازات آن کیفیت زندگی افراد پایین آمده و حاشیه‌نشینی نیز افزایش پیدا کرده است (همان: ۵۱).

از دیگر مطالعات صورت گرفته با روش کیفی می‌توان به پژوهش حیدری‌فر و شمسی (۱۳۹۶) با عنوان «هویت مکانی، اجاره‌نشینی و آرامش شهروندی در مقیاس محله با تاکید بر ایران» اشاره کرد که به بررسی نقش اجاره‌نشینی در شکل‌گیری هویت و دلبستگی و هویت مکانی و تأثیر آن بر آرامش شهروندان در محله‌های شهری پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که اجاره‌نشینی مانعی جدی در شکل‌گیری هویت مکانی در محلات شهری است.

ندوشن و حاجی‌هاشمی (۱۳۹۲) نیز در مقاله‌ای با عنوان «صاحب خانه شدن در ایران: تحلیلی بر رابطه ویژگی‌های سرپرست خانوار و مالکیت مسکن» به چگونگی ارتباط ویژگی‌های سرپرستان خانوار با احتمال مالکیت مسکن در ایران پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد وضعیت مالکیت واحدهای مسکونی برحسب ویژگی‌های سرپرستان خانوار، نظیر جنسیت، محل سکونت و تولد، بعد خانوار، وضع زناشویی، اشتغال، تحصیلات و سن تفاوت دارد و ۲۹ درصد از تغییرات نسبت احتمالات مالکیت مسکن را تبیین می‌کنند.

در پژوهشی با عنوان «نابرابری درآمد و استطاعت خرید مسکن در کلان‌شهرهای ایران قلی زاده، عسگری و جعفری در سال ۱۳۹۸ به رفتار خانوار در هفت کلان‌شهر ایران پرداختند و نشان دادند که افزایش نابرابری درآمدی خانواده‌ها در کلان‌شهرها، تأثیرات منفی بر مخارج خانواده می‌گذارد. افزایش شکاف درآمدی به وجود آمده بین خانواده‌ها، باعث می‌شود که قدرت خرید مسکن برای خانواده‌ها مخصوصاً خانواده‌های کم‌درآمد و میان‌درآمد کاهش پیدا کند.

گزارشی نیز اخیراً (اردیبهشت ۱۴۰۲) با عنوان "چالش‌های سیاستگذاری مسکن شهری در ایران" توسط مسعود فراهانی برای مرکز پژوهش‌های مجلس اسلامی تهیه شده که در این گزارش ایشان به بررسی چالش‌های سیاستگذاری اجتماعی در حوزه مسکن و بحران حاکم بر آن می‌پردازد.

قربانی شهریور (کاردانی: ۱۴۰۰) نیز عنوان کتابی است که روایت‌هایی از اجاره‌نشینی را به صورت داستان کوتاه آورده و در این اثر تلاش شده تا تصویرهای زنده اجتماعی و اقتصادی از وضعیت مستأجرین و مالکان در ذهن مخاطب ترسیم شود. جعفر شهری در کتاب «تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم» در سال ۱۳۶۹ به تاریخ اجاره‌نشینی اشاره می‌کند که از دوره ناصری شروع می‌شود و اجاره‌نشینی به خوش‌نشینی تعریف شده است. منصوره اتحادیه هم کتابی با نام اینجا طهران هست که سال ۱۳۹۵ چاپ دوم کتاب را داشته در گفتار پانزدهم به موضوع اجاره و اجاره‌نشینی پرداخته است.

در دنیای سینما فیلم اجاره‌نشین‌ها یک فیلم کمدی - درام از اجاره‌نشینی چند خانواده در آپارتمانی در حاشیه شهر به کارگردانی داریوش مهرجویی می‌باشد. دیگر کار انجام شده در سینما، مستند اجاره‌نشینی و بحران مسکن ابراهیم مختاری می‌باشد مستندی از مشکلات چند اجاره‌نشین تهرانی که به علت ثابت ماندن درآمد و افزایش اجاره‌بها، دچار بحران شده‌اند، همین فیلم مستند منجر به تصویب تبصره به نام «عسر و حرج» به قانون موجر و مستاجر در مجلس شد.

در منابع کتابخانه‌ای قدیمی‌تر به پژوهش سیف الدینی و همکاران در سال ۱۳۹۲ می‌رسیم که از نظر ایشان مسکن به عنوان نیاز اولیه بشر و تأمین‌کننده حس رضایت‌مندی او نقش اساسی در بهبود کیفیت زندگی بازی می‌کند. به نظر آنها نواحی شهری بنا به دلایل مختلفی مانند توزیع نابرابر درآمد، مسکنی با سطح کیفیت متفاوت را نشان می‌دهند. آنها ضمن بررسی شکاف و گسست فضایی میان مناطق مختلف شهر از بعد نماگرهای کیفیت مسکن، نتیجه می‌گیرند که شکاف و فاصله بین کیفیت مسکونی در مناطق برخوردار و کم برخوردار تهران کاملاً ملموس است. نواحی کم برخوردار از کیفیت مسکونی پایین‌تری برخوردارند و قیمت زمین و مسکن در این مناطق شهری در تهران کمتر از مناطق برخوردارتر است.

برخلاف مطالعات داخلی، پژوهش‌های زیادی در خارج از ایران به اجاره‌نشینی، مالکیت مسکن و پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها پرداخته‌اند (جونز^۱ و تیکسیرا^۲، ۲۰۱۵؛ شوبا^۳ و توروک^۴، ۲۰۲۰). بخش قابل توجهی از این مطالعات به چگونگی تأثیر مسکن بر سلامت فردی و ابعاد روحی و روانی آن پرداخته‌اند. برخی دیگر به کیفیت مسکن و پیامدهای نامطلوب آن مانند آسیب‌های جسمی پرداخته‌اند (فلوگر^۵ و همکاران، ۲۰۱۷؛ هاوپتمن و همکاران، ۲۰۱۷). دسته‌ای دیگر از مطالعات به نابرابری اقتصادی بین مالکان و مستأجران اشاره دارند و نشان می‌دهند که اجاره‌کنندگان به‌طور قابل توجهی نسبت به مالکان، دارای استانداردهای پایین زندگی در ابعاد مختلف آن هستند. در همین رابطه، در مطالعه واتر و ورنهام (۲۰۲۳) نرخ فقر در بین اجاره‌نشین‌های بخش عمومی^۶ و خصوصی به ترتیب ۴۶ و ۳۴ درصد در مقایسه با ۱۲ درصد برای مالکان بدست آمده است.

1. Jones
2. Teixeira
3. Shoba
4. turuk
5. Floger

۶- اجاره‌نشین‌های بخش عمومی به کسانی اطلاق می‌شود که از حمایت‌های دولتی برخوردارند و یا در مناطقی که اجاره‌ها توسط دولت کنترل و نظارت می‌شوند، زندگی می‌کنند.

برخی دیگر از مطالعات صورت گرفته بر پیامدهایی مانند احساس نابرابری اجتماعی در بین اجاره‌نشین‌های کم‌درآمد اشاره دارند (دزموند و شولنبرگر^۱، ۲۰۱۵؛ فلمینگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۸) و معتقدند که برخورداری از مسکن مناسب نه تنها مکانی برای زندگی شهروندان فراهم می‌کند، بلکه می‌تواند کارکردهایی مانند انباشت سرمایه، بازتولید حافظه جمعی و حتی همسایگی و خویشاوندی استعاری^۳ را به دنبال داشته باشد.

برای درک بهتر به توضیح مفصل منابع خارجی اشاره می‌گردد؛ «تجارب مسکن مادران تنها در بازار اجاره‌ی مسکن کلونا» که توسط جونز^۴ و تیکسیرا^۵ (۲۰۱۵) تهیه شده نشان می‌دهد برخی از مادران مجرد در بازارهای مسکن اجاره‌ای با موانع بی‌شماری مواجه هستند. نتایجی که به دست آمد، حاکی از آن است که استراتژی مادران مجرد برای دستیابی به مسکن مناسب، فدا کردن حریم خصوصی‌شان است.

پژوهش «آوارگی اجباری از مسکن اجاره‌ای توسط دزموند^۶ و شولنبرگر^۷ (۲۰۱۵) نشان می‌دهد اجاره‌نشینی که به اجبار جابه‌جایی را تجربه می‌کنند، به محله‌هایی که دارای امنیت کمتر و به لحاظ موقعیت اجتماعی فقیرنشین و پرمخاطره هستند نقل مکان می‌کنند.

شوبا^۸ و توروک^۹ (۲۰۲۰) پژوهشی با عنوان «مسکن اجاره‌ای غیررسمی در جنوب: پویا اما نادیده گرفته شده» انجام دادند که نشان می‌دهد چگونه اجاره غیررسمی در حال گذراندن یک فرآیند پویا از گسترش و ارتقا است که هم منعکس‌کننده و هم به بهبود شرایط اجتماعی-اقتصادی کمک می‌کند. نتیجه این پژوهش نشان داد، بخش اجاره

1. M. Desmond & Shollenberger

2. T. Fleming

۳- در مطالعات صورت گرفته هنگامی که روابط همسایگی از کیفیت بالایی برخوردار باشد از مفهوم خویشاوندی استعاری به عنوان نوعی مجاز لغوی و مفهومی استفاده می‌شود.

4. Jones

5. Teixeira

6. Desmond

7. Shollenberger

8. shoba

9. turuk

غیررسمی مستحق توجه بیشتر دولت برای افزایش منافع عمومی و کاهش هزینه‌ها است. همچنین این پژوهش پیشنهاد می‌کند که یک رویکرد توسعه‌ای توسط دولت می‌تواند به تبدیل اثرات خارجی منفی به پویایی مثبت با نتایج عادلانه‌تر و پایدارتر کمک کند.

گیلبرت^۱، مابین^۲، مک کارتی^۳ و واتسون^۴ (۱۹۹۷) پژوهشی را با عنوان «مسکن اجاره‌ای کم‌درآمد: آیا شهرهای آفریقای جنوبی متفاوت هستند؟» و باهدف متقاعد کردن دولت آفریقای جنوبی در جهت توسعه سیاست اجاره مسکن انجام دادند. نتیجه بررسی‌های انجام شده نشان داد در آفریقا جنوبی اجاره مسکن از بسیاری جهات شبیه به آنچه در دیگر شهرهای جهان سوم دیده می‌شود، است. روابط مالک و مستأجر معمولاً متضاد نیست کیفیت پایین اقامتگاه به پایین نگه‌داشتن اجاره‌بها کمک می‌کند و این به‌نوبه خود این احساس را تشدید می‌کند که ارزش سرمایه‌گذاری در مسکن اجاره‌ای را ندارد. تعداد کمی از زمین‌های آفریقای جنوبی به ساخت مسکن اختصاص داده می‌شود و فضای ساخت‌وساز بیشتر به کسانی اختصاص داده می‌شود که خودشان کلبه می‌سازند.

بوشر^۵، کارنرو^۶ و فار^۷ (۲۰۰۹) در پژوهشی با موضوع «اطلاعات و تبعیض در بازار اجاره مسکن: شواهدی از یک آزمایش میدانی» انجام داده به بررسی تأثیر افشای اطلاعات بر رفتار تبعیض‌آمیز علیه مهاجران در بازار اجاره اسپانیا می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که متقاضیانی که نام مراکشی دارند، ۱۵ درصد کمتر از متقاضیانی که نام اسپانیایی دارند، توسط مالک ملک با آن‌ها تماس گرفته می‌شود. همچنین افشای اطلاعات مثبت در مورد وضعیت اجتماعی و اقتصادی نامزد مراکشی، احتمال تماس با او را تا ۸ درصد افزایش می‌دهد. با این حال، اطلاعات فاش شده به‌طور کامل رفتار تبعیض‌آمیز را از بین نمی‌برد و نشان‌دهنده وجود نگرش منفی نسبت به مهاجران است.

-
1. Gilbert
 2. Mabin
 3. McCarthy
 4. Watson
 5. Boosh
 6. Carnero
 7. Farr

چارچوب مفهومی پژوهش

با توجه به این که در پژوهش حاضر از رویکرد مردم‌نگاری تفسیری استفاده شده است. لذا در تدوین چارچوب مفهومی پژوهش به آن دسته از رویکردهای نظری و مفهومی اشاره می‌شود که معطوف به کشف، فهم، درک معنا و توصیف تجربه زیسته افراد مورد مطالعه می‌باشند.

به همین منوال، نظریه‌هایی که بر مفاهیم بسترمحور و معنامحور مانند فرهنگ، ارزش‌ها و رفتارهای ارزشی متکی هستند می‌توانند در فرایند تحلیل یافته‌ها مورد استفاده قرار گیرند. در همین رابطه، می‌توان به نظریه فرهنگ و شخصیت اشاره کرد که در حوزه مردم‌شناسی تکوین یافته است. این نظریه بر مفهوم شخصیت به معنای یک الگوی رفتاری که در پاسخ به نقش‌های اجتماعی شکل می‌گیرد، تمرکز دارد. این نقش‌ها در روند فرهنگ‌پذیری / جامعه‌پذیری در فرد درونی می‌شوند؛ یعنی فرهنگ تا حد زیادی تعیین می‌کند که فرد در هر موقعیت اجتماعی چه نقشی را باید بازی کند. بنابراین در مردم‌شناسی، شخصیت صرفاً پاسخی به سازوکارهای درونی فرد نیست و در تعامل با سایرین و با محیط شکل می‌گیرد؛ از این رو باید به زمان و مکان و روابط و اصولاً بستری که رفتار در آن بروز داده می‌شود توجه کرد.

به اعتقاد آبراهام مازلو^۱ نیازهای اساسی آدمی از یک سلسله‌مراتب برخوردارند که رفتار افراد در لحظات خاص تحت تأثیر شدیدترین نیاز قرار می‌گیرد. از نظر مازلو نیازهای انسان به ترتیب عبارتند از؛ نیازهای زیستی، نیازهای امنیتی، نیازهای اجتماعی، نیاز به احترام و خودشکوفایی و خودانگیزی. به باور مازلو هنگامی که ارضای نیازها آغاز می‌شود، تغییری که در انگیزش فرد رخ خواهد داد بدین گونه است که به جای نیازهای قبل، سطح دیگری از نیاز، اهمیت یافته و محرک رفتار خواهد شد. نیازها به همین ترتیب تا پایان سلسله‌مراتب نیازها اوج گرفته و پس از ارضاء، فروکش کرده و نوبت به دیگری

1. Abraham Maslow

می‌سپارند. همچنین مازلو معتقد است که تا زمانی که نیازهای زیستی (اعم از نیاز به خوراک، پوشاک، مسکن، ارتباط جنسی و خواب) به عنوان نیازهای اساسی برای فعالیت‌های بدن به حد کافی ارضاء نشده‌اند، عمده فعالیت‌های شخص احتمالاً در این سطح بوده و بقیه نیازها انگیزش کمی ایجاد خواهد کرد (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۵-۱۷۲).

نظریه‌های تبیین‌کننده انواع نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی نیز می‌توانند در تحلیل پیامدهای معنایی پدیده‌ی اجاره‌نشینی سودمند باشند. طرح مفهوم انسان حاشیه‌نشین^۱ توسط رابرت پارک^۲ در مکتب شیکاگو به نتیجه ناهمسویی تغییرات و دگرگونی‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سپهر عمومی جامعه اشاره دارد. از نظر پارک انسان حاشیه‌نشین، قدرت ارتباط درست با محیط را از دست می‌دهد، روابطش با خانواده مختل می‌شود و به‌طور کلی در اجتماع وضعیت معوقی می‌یابد. در چنین جامعه‌ای که نابرابری افراد را حاشیه‌ای می‌کند، علاوه بر پیامدهای اجتماعی، آسیب‌های روحی زیادی نیز بر افراد وارد می‌شود (زنکی آبادی و مبارکی، ۱۳۹۱: ۸۰-۶۷). اما از نظر پارک، موقعیت حاشیه‌نشینی ضمن این که می‌تواند آسیب‌زا باشد ولی امکان بروز پیامدهای مثبتی را نیز دارد. به باور پارک، در موقعیت حاشیه‌نشینی به واسطه برهم خوردن سازگاری‌ها و توافقی‌های موجود امکان ظهور و بروز نیروهای الزام‌آور جدیدی پیش می‌آید که این الزام‌های جدید می‌توانند در شکل‌گیری ارتباطات جدید فرهنگی و فرایندهای تمدنی مثمر ثمر واقع شوند. عوامل مؤثر بر شکل‌گیری نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و همچنین پیامدهای آن مانند عدم دسترسی به فرصت‌های برابر، کاهش حق انتخاب و احساس یأس و احساس ناتوانی در تغییر شرایط در نظریه‌های قشریندی اجتماعی (کوزر، ۱۳۹۲)، فرهنگ طبقه پایین (میلر^۳) مورد تأکید قرار گرفته‌اند که در این پژوهش به فراخور نیاز به این نظریه‌ها مراجعه می‌شود.

1. Marginal Man
2. Robert E. Park
3. Miller

روش‌شناسی پژوهش

به پیروی از اصول پژوهش مردم‌نگاری (محمدپور، ۱۳۸۹: ۲۳۲). رویکرد روشی در این مطالعه بر کشف معانی و ارزش‌هایی تمرکز دارد که برآمده از روایت‌های اجاره‌نشینان در محلات برخوردار و کم‌برخوردار شهر تهران هستند. بنابراین، تلاش می‌شود تا توصیفی عمیق از تجربه زیسته، فهم معانی و ذهنیت‌های فرهنگی که در زندگی اجاره‌نشینان ساری و جاری است ارائه شود. داده‌ها با استفاده از روش میدانی و تکنیک مصاحبه گردآوری گردید و مصاحبه‌های عمیق با ۴۰ اجاره‌نشین ساکن در محلات برخوردار شامل: امیرآباد^۱، گیشا^۲، هروی^۳، سهروردی^۴، شهرک غرب^۵، سعادت آباد^۶، مرزداران^۷، جنت آباد^۸ و ... و محلات کم‌برخوردار شامل: زهتابی^۹، زمزم^{۱۰}، نعمت آباد^{۱۱}، جی^{۱۲}، راه آهن^{۱۳}، مولوی^{۱۴}، نازی‌آباد^{۱۵} و کمیل^{۱۶} انجام شد.^{۱۷}

۱. واقع در منطقه ۶ شهر تهران

۲. واقع در منطقه ۲ شهر تهران

۳. واقع در منطقه ۴ شهر تهران

۴. واقع در منطقه ۷ شهر تهران

۵. واقع در منطقه ۲ شهر تهران

۶. واقع در منطقه ۲ شهر تهران

۷. واقع در منطقه ۲ شهر تهران

۸. واقع در منطقه ۵ شهر تهران

۹. واقع در منطقه ۱۷ شهر تهران

۱۰. واقع در منطقه ۱۷ شهر تهران

۱۱. واقع در منطقه ۱۹ شهر تهران

۱۲. واقع در منطقه ۱۹ شهر تهران

۱۳. واقع در منطقه ۱۶ شهر تهران

۱۴. واقع در منطقه ۱۲ شهر تهران

۱۵. واقع در منطقه ۱۶ شهر تهران

۱۶. واقع در منطقه ۹ شهر تهران

۱۷. در رابطه با نحوه تعیین محلات برخوردار و کم‌برخوردار از گزارش مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران (۱۳۹۹) با عنوان "تحلیل ثانویه مسائل مناطق شهرداری تهران در چهارچوب رویکرد حق به شهر: شهری که به آن حق داریم" و نیز نقشه توانایی اجاره‌نشینی علی‌طیبی (۱۳۹۹) استفاده شده است.

سعی گردید برای مصاحبه‌اجاره‌نشینانی از اقشار مختلف اقتصادی و اجتماعی انتخاب گردد اعم از تحصیل کرده‌های انواع رشته‌های دانشگاهی و انواع شغل‌ها، به طوری که بین مصاحبه‌شونده‌ها از دانشجوی جوان تا استاد سالخورده دیده می‌شود از افرادی با اعتقادات مذهبی متفاوت تا اتباع و دکتری حقوق تا با تنوع دیدگاه، بازتولید خرده‌فرهنگ هر کدام مشخص گردد از دختر ۱۵ ساله مستاجری پر از خشم از پدر و مادرش بود تا استاد ۸۰ ساله به نوعی به تسلیم رسیده بود از پیمانکار شهرداری تا کودک کاری که الان بزرگ شده بود و سوپری داشت و به فکر فرار از ایران بود تا زنی جدا شده از همسر با چهار دختر تا دانشجوی دکتری که سبک زندگی غیر عرفی جامعه را داشت و...

از شیوه تحلیل چارچوب نیز جهت تحلیل داده‌ها استفاده شد. مراحل تحلیل داده با استفاده از شیوه تحلیل چارچوب عبارت است از؛ ۱- آشناسازی (خوانش مصاحبه‌ها و دست نوشته‌ها، یادداشت برداری و بازاندیشی در مورد ارتباط معنایی بین داده‌ها)، ۲- شناسایی یک چارچوب موضوعی (قرارگیری درون مایه‌های دارای بیشترین فراوانی در درون طبقات معنایی مشترک)، ۳- نمایه‌سازی (اشاره به برخی از دست نوشته‌های کیفی)، ۴- جدول‌بندی موضوعی (تلخیص نهایی درون‌مایه‌های استخراج شده از داده‌های کیفی به شکل نمودار) و ۵. ترکیب داده‌ها (با هدف ارائه چارچوب نظری نهایی).

جدول ذیل ویژگی‌های عمومی اجاره‌نشینان مشارکت‌کننده در مصاحبه را به تفکیک محلات برخوردار و کم‌برخوردار نشان می‌دهد.

جدول ۱- ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در پژوهش شهر تهران (تابستان ۱۴۰۲)

کد مصاحبه شوونده	رشته تحصیلی	وضعیت شغلی	مدت اجاره‌نشینی به سال	تاهل / جنسیت	تحصیلات
محلات برخوردار					
۱	معماری	بخش خصوصی	۲۰	متاهل / زن	ارشد
۲	برنامه‌ریزی	بیکار	۱۲	مجرد / زن	ارشد
۳	جامعه‌شناسی	بیکار	۱۲	جدا شده / زن	کارشناسی
۴	طراحی لباس	خانه دار	۶	متاهل / زن	کارشناسی
۵	نقاشی	آرایشگر و مدرس	۱۲	جدا شده / زن	کارشناسی
۶	شهرسازی	بخش خصوصی	۲۲	متاهل / مرد	ارشد
۷	کارگردان و	بیکار	۱۰	متاهل / مرد	کارشناسی
۸	شهرسازی	دانشجو	۳	متاهل / مرد	دکتری
۹	حقوق	کارمند	۳۰	متاهل / مرد	دکتری
۱۰	مدیریت بازرگانی	بازخريد	۷	متاهل / زن	کارشناسی
۱۱	MBA	کارمند	۷	متاهل / مرد	کارشناسی
۱۲	تئاتر	محقق	۱۰	متاهل / زن	کارشناسی
۱۳	روانشناسی	کارمند	۱	متاهل / زن	دکتری
۱۴	انسانی	مدیر داخلی	۵/۸	مجرد / زن	دیپلم
۱۵	حسابداری	کارمند	۸	متاهل / زن	ارشد
۱۶	شهرسازی	بخش خصوصی	۱۸	متاهل / مرد	کارشناسی
۱۷	مردم‌شناسی	بخش خصوصی	۵	مجرد / زن	ارشد
۱۸	شهرسازی	بخش خصوصی	۹	متاهل / زن	ارشد
۱۹	جغرافیا	بازنشسته	۲۵	متاهل / مرد	ارشد
۲۰	مدیریت بازرگانی	ساخت و ساز	۲۶	جدا شده / مرد	لیسانس
محلات کم‌برخوردار					
۱	حقوق	پیمانکار	۵	متاهل / مرد	ارشد
۲	مهندسی	خانه دار	۱۴	متاهل / زن	کارشناس

کد مصاحبه شونده	رشته تحصیلی	وضعیت شغلی	مدت اجاره‌نشینی به سال	تاهل / جنسیت	تحصیلات
۳	شهرسازی	دانشجو	۶	مجرد / زن	دکتری
۴	مهندسی نفت	بیکار	۵	مجرد/ مرد	کارشناس
۵	حسابداری	مغازه دار	۱۶	متاهل / مرد	کارشناس
۶	علوم تجربی	طب سنتی	۱۸	متاهل / زن	دیپلم
۷	علوم اجتماعی	بخش خصوصی	۷	مجرد/ زن	ارشد
۸	کشاورزی	کارمند	۲۰	متاهل/ مرد	کارشناسی
۹	بی سواد	خانه دار	۱۳	متاهل / زن	بی سواد
۱۰	بی سواد	خانه دار	۱۰	متاهل / زن	بی سواد
۱۱	انسانی	خانه دار	۱۵	متاهل/ زن	دیپلم
۱۲	انسانی	خانه دار	۷	متاهل/ زن	دیپلم
۱۳	علوم تربیتی	خانه دار	۱۰	متاهل/ زن	کارشناس
۱۴	طراحی شهری	بخش خصوصی	۱۰	مجرد/ زن	ارشد
۱۵	مدیریت خانواده	خانه دار	۲۲	متاهل / زن	دیپلم
۱۶	آمایش سرزمین	کارمند	۶	مجرد/مرد	کارشناس
۱۷	تجربی	تعمیرکار	۴۰	متاهل / مرد	دیپلم
۱۸	تجربی	خانه دار	۲۶	متاهل/ زن	دیپلم
۱۹	برنامه‌ریزی	کارمند	۳	متاهل / مرد	ارشد
۲۰	برنامه‌ریزی	خانه دار	۸	متاهل / زن	ارشد

ماخذ: مصاحبه های میدانی پژوهشگر

یافته‌ها

بعد از خوانش مصاحبه ها و دست نوشته ها و یادداشت برداری و بازاندیشی در مورد ارتباط معنایی بین داده ها چارچوب موضوعی به شرح ذیل گروه‌بندی گردید.

اجبار به جابه‌جایی و تأثیر آن بر زندگی و روابط مستاجران

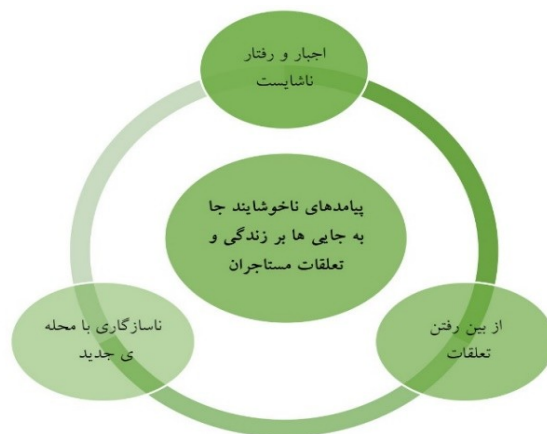
نقل‌قول‌های روایت شده از طرف افراد مورد مصاحبه نشان داد که جابه‌جایی مکرر منجر به پیامدهایی همچون کاهش ارتباطات و کم شدن حس تعلق به محله و عدم شکل‌گیری هویت محله‌ای می‌گردد چرا که در اقامت‌های کوتاه‌مدت هویتی و تعلق‌ی شکل نمی‌گیرد. همچنین جابه‌جایی‌ها دلایل مختلفی می‌تواند داشته باشد از جمله افزایش اجاره‌بها، رفتار نادرست صاحبخانه. در ادامه به برخی از نقل‌قول‌های مشارکت‌کننده‌های پژوهش اشاره می‌شود.

“هی که کرایه زیاد می‌شه هی آدم مجبوره که عقب‌نشینی کنه و جا عوض کنه جاهای پایین‌تر بره کوچیک‌تر بره ما مثلاً قبلاً طرف‌های محله جی^۱ بودیم نم نم نم اومدیم پایین”

“یه بار یه خونه گرفتیم روزا اثاث کشی یه فامیل آمده بود برای کمک که زن صاحبخانه اومد هر چی از دهنش دراومد به ما گفت، گفت مهمون داری از الان، خیلی ازش ترسیدم الانم یادم می‌افته افسردگی می‌گیرم دیگه کارتن‌هامو باز نکردم”.

“حس تکه تکه شدن به خاطر فشار جابه‌جایی‌های مکرر و عدم تعلق به هیچ اجتماع محلی به خاطر کوتاه بودن دوره‌های اجاره‌نشینی دارم؛ تعویض مداوم محله حس به شدت بدی است که خارج از ظرفیتم است و فشار زیادی منتقل می‌کند تا زمانی که جا بیوفتم در محله جدید. و به قول دوستم آدم تکه‌ای از وجودش را در هر خانه و محله جا می‌گذارد و این یعنی تکه تکه شدن وجود آدم”.

۱- محله جی: یکی از محلات قدیمی تهران در منطقه ۱۰ تهران می‌باشد که قیمت خانه در این محله در سطح متوسط شهر تهران قرار دارد.

شکل شماره ۱- اجبار به جابه‌جایی و پیامدهای آن بر زندگی و روابط مستاجران

معیارهای مد نظر مستاجران برای انتخاب خانه و محله

امروزه چون افراد با داشتن فرهنگ‌ها و عادات و آداب گوناگون برحسب اتفاق یا اجبار (معیار صرفاً داشتن یک چهاردیواری) در کنار یکدیگر سکنی گزیده‌اند هویت آن محلات از بین رفته و وابستگی‌ها و تعلقات فرهنگی - اجتماعی شهروندان نیز کاهش پیدا کرده است. در همین رابطه، یکی از افراد مورد مصاحبه چنین می‌گوید:

"یه مدتی که در محله ی نازی آباد^۱ زندگی می‌کردیم از بعضی سطح فرهنگ‌ها ما مشکل داشتیم مثلاً پسریم یه ناسزاهایی یاد گرفته بود و خیلی بد بود برا تربیت بچه‌ها".

آقایی در محله کم‌برخوردار چنین می‌گوید:

"اصلاً فکر معیار نمی‌کنیم هر جا بشه متراژش مهم نیست یه سقفی باشه زیر اون در رو ببندیم بی‌دغدغه زندگی کنیم اصلاً خیلی کمه تعداد آدمایی که معیار داشته باشند دنبال اونم که اجاره کمتر باشه پول پیشش کمتر باشه حالا هر کجا و هر جوری می‌خواد باشه. اصلاً دیگه به فرهنگ نگاه نمی‌کنم چون شرایطش رو ندارم باید پیام در جنوبی‌ترین با کوچکترین متراژ دنبال خونه باشم"

۱- محله نازی آباد: از محله‌های مشهور و به نام منطقه ۱۶ تهران است.

یکی از افراد مصاحبه‌شونده که در آژانس املاک محله کم‌برخوردار زهتابی مشغول به کار بود می‌گفت:

"چند وقتی هست در حسرت این هستم که یکی بیاید و بگوید خانه‌ای می‌خواهم که نور کافی داشته باشد دسترسی خوبی داشته باشد نوساز باشد و اجاره‌اش مهم نیست ولی این چند ماهه که من اینجا کار می‌کنم هر کسی برای اجاره مراجعه کرده اول از همه حداکثر مبلغ قابل پرداخت را گفته که آیا خانه‌ای با حداکثر فلان مبلغ دارید یا نه".

شکل شماره ۲- معیارهای مد نظر مستاجران برای انتخاب خانه و محله

ارتباط و یا عدم ارتباط مستاجران با صاحبخانه و همسایه‌ها

دلایل مختلفی برای ارتباط یا عدم ارتباط با صاحبخانه و همسایه عنوان می‌کردند از جمله اینکه رفت‌وآمدها باعث می‌شود در زندگی ما سرک بکشند یا همسایه‌ای که سال به سال عوض می‌شود اعتمادی بر او نیست و یا اینقدر مردم درگیر زندگی و مشکلات هستند که فرصت ارتباط با همسایه را ندارند.

مستاجری می‌گفت:

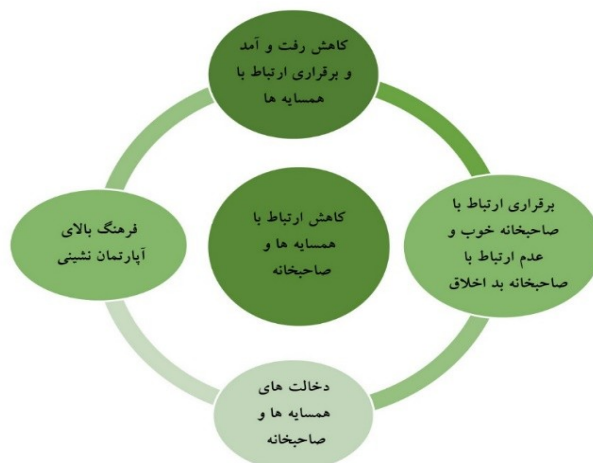
"یه بار خانمی در شرف زایمان بود و من با ماشینم تونستم به بیمارستان برسونم و شکر خدا در صحت و سلامت کامل فرزندش رو به دنیا آورد که این خاطره خوش هم بر من بود و هم بر همسایه و بر همین الانم با هم در ارتباط هستیم".

برای مصاحبه به خانه‌ی زن افغانستانی رفتم که سال پیش پسر سیزده ساله‌اش را بر اثر خودکشی از دست داده بود مادری افسرده به خاطر مرگ خود خواسته‌ی پسرش که توسط همسایه‌اش اذیت می‌شد می‌گفت:

"این همسایه‌مون روانیه توی حیاط مون شیشه پرت می‌کنه قبلنا گربه‌ها را می‌کشت و پرت می‌کرد داخل حیاط مستاجر قبلی، الان فقط می‌خواهم از این خانه برم می‌ترسم شیشه که پرت می‌کند بخوره به سر بچه‌ام".

یکی از مستاجران در محله زهتابی می‌گفت:

"ما اینجا صاحب خانه‌ای را داریم که اجاره یه روز دیر بشه هیچی دیگه می‌ره املاکی داد و بیداد و همه چی رو کن و یکن می‌کنه هر چی امام پیغمبر بوده صف می‌بنده همه رو هم قسم می‌ده که دیشب گشته موندم".

شکل شماره ۳- کاهش ارتباط با همسایه‌ها و صاحبخانه

پیامدهای ناخوشایند اجاره‌نشینی بر زندگی خانوادگی

قطعا اجاره‌نشینی و عدم ثبات روانی، استرس‌های مدام، کاهش توان برآورده کردن نیازهای خانواده ذهن و روان مستاجران را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ذهن آشفته و درگیر دلیلی بر اختلافات خانوادگی و عدم رضایت می‌شود. افراد مورد مصاحبه تجربه زیسته خود را چنین بیان می‌کنند:

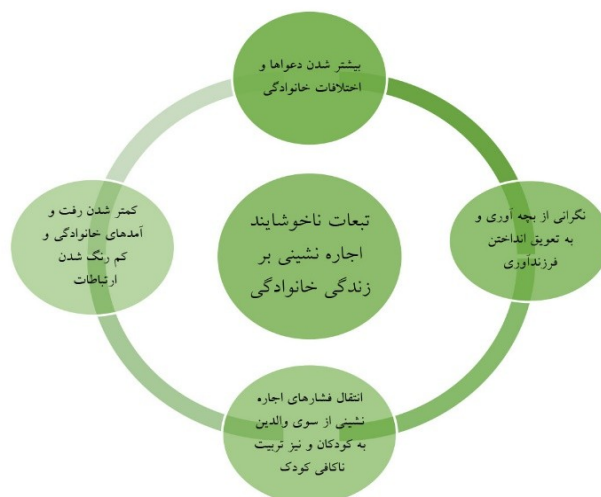
"اگر مستأجری بیش از ۱۵ سال طول بکشد دیگر اعتماد همسر به شوهر خود کاملا از بین رفته که گویا این مرد عرضه زندگی کردن و زن نگه داشتن را ندارد و حتی اینکه یکی از بزرگترین عامل جدایی من از همسر من که به نقطه‌های دیگری کشیده شد همین مسکن بود، لعنت و لعنت".

"مامان بابام از صبح تا شب مثل چی دعوا می‌کنند بعد ما هم اعصاب مون خرد می‌شه همه مشکلات مالی ما دلش اجاره‌نشینی هست".

"الان صاحبخونه ام به من گفته ۱۰۰ میلیون تهیه کنید بچه‌ام میاد می‌گه بابا

فلان، یه دفعه ای ناخواسته می‌گم تو نمی‌فهمی آدم نیستی نمی‌دونی من باید پول جور کنم چون ذهنم درگیره، نمی‌تونم رو سر صاحبخونه پیاده کنم رو سر زنم داد می‌کشم با پدر بد حرف می‌زنم خواه ناخواه اونا هم درگیر میشن خیلی مواقع با هم بحث داریم خیلی مواقع نمی‌تونم خواسته هاشون رو تامین کنم".

از دیگر پیامدهای اجاره‌نشینی کم شدن رفت و آمدهای خانوادگی را در بین مستاجران می‌باشد که دلیل آن را گرانی‌ها و دغدغه‌های ذهنی عنوان کردند.

شکل شماره ۴- تبعات ناخوشایند اجاره‌نشینی بر زندگی خانوادگی

تصویر اجاره‌نشینان از آینده

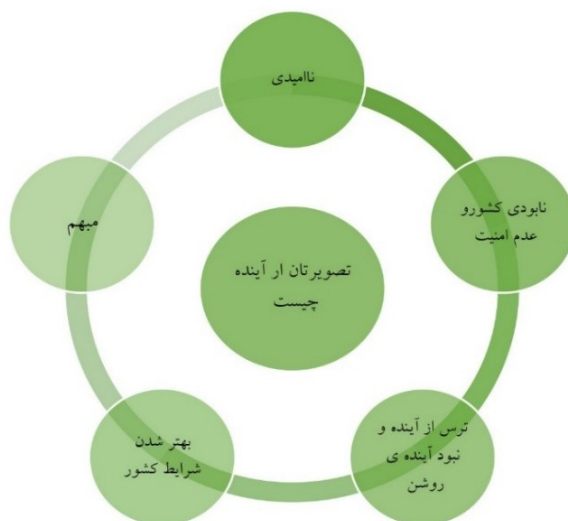
به دلیل تورم و گرانی‌های چند سال اخیر و طولانی‌تر شدن زمان خانه‌دار شدن، تصویر آینده در دید مستاجران تصویر خوبی نیست و یکی از دلایل اصلی مهاجرت‌ها همین تصویر مردم از آینده‌ی خود و کشورشان می‌باشد ترس از سال بعد و حتی سر ماه و ترس از فردای امروز نگران‌کننده‌ست. نقل‌قول‌ها بیان‌گر ابراز نگرانی و دلهره افراد مورد مطالعه از آینده است.

"راستش من خیلی ترس از آینده دارم همش فکر می‌کنم اگه اوضاع از اینم بدتر شه اگه نتونیم اجاره خونه رو بدیم اگه فقیر تر بشیم اگه درآمدی نداشته باشیم قبلا این شکلی نبودم ولی از وقتی هر روز اجاره ها بیشتر شده یه ترس وحشتناک رو هر روز و هر شب دارم."

ولی چند نفری هم خوشبین بودند به آینده:

"بالاخره معجزه شغلی خوبی اتفاق می‌افتد و ما هم خانه‌ای که در رویاهایمان داشته‌ایم می‌خریم و تمام رفاهی که طی این چند سال نداشته‌ایم را خواهیم داشت. طوری که به بقیه هم کمک می‌کنیم."

شکل شماره ۵- تصویر اجاره‌نشینان از آینده

پیامدهای روانی و اجتماعی اجاره‌نشینی

اجاره‌نشینی بر عکس دهه‌های گذشته که خوش‌نشینی محسوب می‌شد طی سال‌های اخیر تبعات زیادی بر تمامی جنبه‌های زندگی مستاجران گذاشته است از استرس همیشگی و دغدغه‌های هر روزه برای تامین اجاره‌ی آخر ماه گرفته تا حذف بسیاری از هزینه‌های

ضروری زندگی تا نداشتن پس انداز و کاهش شان و منزلت اجتماعی و اعتماد به نفس ... خانمی مستاجر، که گاهی اوقات دچار حمله‌ی عصبی شبانه می‌شود، چنین می‌گوید:

"از تنهایی می‌ترسم هیچ وقت شب نمی‌تونم تنها بمونم شب‌ها که دچار فشار عصبی میشم میرم پذیرایی می‌شینم بیدار می‌مونم می‌گم بیدار باشم عزائیل نمیداد منو بیره خواب باشم می‌بره"

یکی از مردان مصاحبه‌شونده می‌گوید:

"شما وقتی که دارای قدرت مادی شوید بی‌اختیار دارای اعتماد به نفس عجیب و رو به رشدی خواهید شد. در اجاره‌نشینی این مسئله نمود واضحی دارد".

یکی دیگر از آقایان دلیل کم شدن شأنیت را اجبار به سکونت در محلاتی می‌داند که مهاجر افغان زیاد دارد می‌گوید:

"یک خانواده‌ای که نمی‌تونه از پس مخارج زندگی بر بیاد مجبوره در مناطقی زندگی کنه که مثلاً اتباع در آنجا ساکن هستند من جمله افغان‌ها شان افراد اومده پایین حضرت امیر فرموده شغل تون و محل زندگی تون متناسب با شان و منزلت خانوادگی باشه من نمی‌تونم اینو رعایت کنم مجبورم برم در محلاتی که شایسته‌ی من نیست سکونت کنم".

و در مقابل دانشجوی دکتری روانشناسی پایین آمدن شان و منزلت را به محله مرتبط نمی‌داند همین که فردی مالک نباشد شان و منزلتش پایین آمده است و می‌گوید:

"واقعاً تأثیر منفی بر شأن و منزلت و عزت نفس دارد. علی‌رغم اینکه ما منزل خوب در محله خوب داریم ولی همین که مالک نیستیم بر عزت نفس ما تأثیر منفی دارد".

گزارشی در مطبوعات خوانده بودم مبنی بر نگاه جنسیتی برخی مالکان و درخواست‌های ارتباط غیرعرفی زمانی که مستاجر خانم تنها بود دو مورد بیان کردند خانم جدا شده ساکن در محله‌ی برخوردار می‌گوید:

"من به خاطر عقب افتادن اجاره از یکی قرض خواستم، داد ولی بعدش ازم رابطه غیرمشروع خواست من قبول نکردم سفته‌هام رو گذاشت اجرا".

شکل شماره ۶- خرده‌فرهنگ‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی تولید شده

اجاره‌نشینی و سبک هزینه‌کردهای زندگی

سبک هزینه‌های زندگی اجاره‌نشینان با سبک زندگی کسانی که مالک خانه هستند تفاوت دارد. اجاره‌نشینان در کنار همه‌ی دغدغه‌های خود باید برنامه‌ریزی برای هزینه‌کرد خود داشته باشند و تا حد ممکن هزینه‌های خود را پایین بیاورند. از جمله خوراک، درمان، کلاس‌های آموزشی و ورزشی خود و فرزندان‌شان و... در کنار این برنامه‌ریزی‌ها و دغدغه‌های فکری از کتاب می‌زنند به فضای مجازی پناه می‌برند. حال و حوصله‌ی مسافرت و تفریح و رفت و آمد را ندارند و... علاقه به فیلم و موسیقی بیشتر از علاقه به کتاب بود و نیز استفاده از فضای مجازی شاید چون در دسترس‌تر هست و جایی که فکرها خسته از اجاره‌نشینی است. فیلم و موسیقی و فضای مجازی نوعی پرت شدن ذهن به فراموشی لحظه‌ای هست که معمولاً مستاجران به سمتش می‌روند.

هزینه‌های بالای اجاره‌نشینی آسیب‌هایی هم به جسم وارد می‌کند چه زمانی که استرس پرداخت اجاره و پول پیش را داری و سر استرس به انواع بیماری‌های جسمی هم مبتلا می‌شوی و چه زمانی که به دلیل هزینه‌های بالای پزشکی از مراجعه به مراکز درمانی خودداری می‌کنی و چه زمانی که توان خرید مواد غذایی مفید را نداری نظر مستاجران در مورد هزینه کرد درمان به این شکل بود که خدا خدا می‌کردند کسی در این روزگار بیمار نشود. تفریحات مستاجران هم شباهت کلی با هم داشت که شامل بیرون رفتن، پارک، مطالعه، گهگاهی سفر که اکثراً به دیدار خانواده‌های‌شان در شهرهای خود اختصاص داشت جالب بود که یکی از مادران می‌گفت تفریح ندارد جز بردن بچه‌اش به مدرسه.

شکل شماره ۷- اجاره‌نشینی و سبک هزینه‌های زندگی

شکل شماره ۸- خروجی فرهنگ اجاره‌نشینی

شکل شماره ۹- نمایه سازی و اشاره به برخی دست نوشته ها (مرحله سوم)

جدول شماره ۲- تلخیص و جدول بندی درونمایه‌های استخراج شده ازداده‌های کیفی (مرحله چهارم)

درون مایه اصلی: تبعات جابه‌جایی بر زندگی و روابط اجتماعی	درون مایه‌ها
درون مایه فرعی (مفاهیم): از بین رفتن تعلقات و عدم صمیمیت	
کاهش تعلق محلی را سبب شده. و با دوستان و همسایگان قبلی نیز قطع رابطه بوجود آمده است. (زن) / کارمند حسابداری / محله برخوردار) در مستاجری که رابطه‌ها صمیمی نیست خیلی وقت‌ها که همسایه نمی‌شوند زمانی که شما ۱۰ سال ۲۰ سال یه جا باشی همسایه رو می‌شناسید ولی یه ساله دو ساله تا بخواهید آشنا بشید جا رو عوض کردید رفته دیگه چون زمان زیادی پیش هم نمی‌مونند حس تعلق ندارند (آقا/ تعمیرکار/ محله‌ی کم‌برخوردار)	نقل قول
درون مایه فرعی (مفاهیم): ناسازگاری با محله‌ی جدید	درون مایه
یه مدتی که در محله نازی‌آباد زندگی می‌کردیم از بعضی سطح فرهنگ‌ها ما مشکل داشتیم مثلاً پسریم یه ناسزاهایی یاد گرفته بود و خیلی بد بود برا تربیت بچه (آقا/ خبرنگار/ محله‌ی برخوردار) با رفتن به محله مجبوری روابط جدید بسازی از صاحب‌خانه بگیر تا مدیر ساختمان و همسایه و سوپری و نانوائی محله که زمان و انرژی زیادی می‌برد تا به همه این‌ها ثابت کنی منه مستاجر دزد یا خلافکار نیستم و قابل اعتمادم چون تصور غالب آن‌ها این است. (زن/ دانشجوی شهرسازی / محله‌ی کم برخوردار)	نقل قول
درون مایه اصلی: معیارهای مد نظر مستاجران در انتخاب خانه و محله و منطقه	درون مایه‌ها
درون مایه فرعی (مفاهیم): فرهنگ بالای محله	
فرهنگ بالای محله ۱۰۰ درصد برام مهمه یه مدتی که توی نازی‌آباد زندگی می‌کردیم بسیار برا بچه‌های ما خوب بود چون همسن و سال‌های خودتون در محله زیاد بود با هم بازی می‌کردند ولی از بعضی سطح فرهنگ‌ها ما مشکل داشتیم مثلاً پسریم یه ناسزاهایی یاد گرفته بود تو کوچه خیابون که این توی مناطق پایین شهر حالا چه کوچه بازار و چه بین خانواده‌ها متداول دوست دارم سطح فرهنگ مردم محله بالا باشد. یعنی فرهنگ آپارتمان‌نشینی، فرهنگ رانندگی، آداب معاشرت و... خوبی داشته باشند. ساکنین محله حقوق یکدیگر را رعایت کنند و... (خانم / دکتری روانشناسی/ محله‌ی برخوردار)	نقل قول

	هست و کاش به مقداری سطح فرهنگی بالاتری داشتند (آقا/خبرنگار / محله برخوردار)	
درون مایه	درون مایه فرعی (مفاهیم): اجبار	
نقل قول	ما دوست داشتیم بریم ولنجک همه دوس دارند جاهای خوب برن آب و هوای خوب داشته باشند خونه‌های خوب داده باشند بزرگ باشه، نبوده و ما مجبور شدیم، انتخاب نکردیم از رو اجبار این‌جا هستیم (آقا/ تعمیرکار/ محله‌ی کم برخوردار برخوردار)	یه زمانی مثلاً می‌گفتم اسلامشهر وای اسلامشهر فلائه بهمانه ولی الان اگه نتونم اینجا فراهم کنم میرم اصلاً دیگه به فرهنگ نگاه نمی‌کنم امروز دیگه به فرهنگ نگاه نمی‌کنم امروز دیگه نمی‌گم در جای خوب زندگی کنم چون شرایطش رو ندارم چون اجازه به قدری گران هست که باید پیام در جنوبی‌ترین با کوچک‌ترین متراژ دنبال خونه باشم یعنی اولین آیتم همیشه برای ما قابل استطاعت بودن بوده هست (آقا/ کارشناس کشاورزی/ محله‌ی کم‌برخوردار)
درون مایه‌ها	درون مایه اصلی: ارتباطات اجتماعی درون مایه فرعی (مفاهیم): کاهش رفت و آمد و برقراری ارتباط با همسایه‌ها	
نقل قول	همسایه فضول دوست ندارم معتقدم حریم خصوصی‌ام حفظ شه از دوستانم تعریف می‌کنند که همسایه‌ها پشت چشمی نشستند کی میره کی میاد. من الان باهاشون رفت‌وآمد کنم فردا در زندگیم سرک می‌کشند از طرف دیگر خودمو می‌گم وقتی فکرم مشغول اجازه خونه‌ام هست اینجا با مشتری حرف نمی‌زنم دارم همش دو دو تا چهار تا می‌کنم ناخودآگاه درگیرم ارتباطم هم با مشتری هم با همسایه و اقوام کمتر می‌شه بداخلاق می‌شم (خانم/ آرایشگر و مدرس نقاشی/ محله برخوردار)	فرهنگ همسایه‌ها بسیار پایین. سروصدا بسیار بالا. وجود نزاع خانوادگی نداشتن فرهنگ آپارتمان نشینی به دلیل نبودن قانون مشخص و شفاف برای مستاجرین. همسایه‌ها احترام به هم نمی‌گذارند ترجیح می‌دهند باهم ارتباط هم نداشته باشند. (زن/ خانه‌دار/ محله کم‌برخوردار) من خودم دوست دارم با همسایه‌ها ارتباط داشته باشم انسان اجتماعی هستش دوست داره با همه رفت‌وآمد داشته باشه ولی متأسفانه شرایط آنقدر سخت شده آدم از سایه خودش هم می‌ترسه قبلنا رفت‌وآمدها خیلی بهتر بود الان ولی هم به خاطر مسائل اقتصادی هم به خاطر اجتماعی دیگه رفت و آمدها قطع شده (آقا/تعمیرکار/ محله کم‌برخوردار)

درون مایه اصلی: پیامدهای اجاره‌نشینی بر ابعاد مختلف زندگی		درون مایه‌ها
درون مایه فرعی (مفاهیم): به خطر افتادن سلامت روانی مستاجران		
مگر می‌شود از اول ماه به روزی که باید کرایه پرداخت شود فکر نکرد؟ مطمئن باشید ۸۰ درصد مستاجرین کرایه را به سختی تهیه می‌کنند، و همین موضوع استرس اضطراب را به همراه دارد و روان سالمی نداری به قولی نان خوش از گلوی‌مان پایین (خانم / بازخیرید / محله‌ی برخوردار)	عمدتاً نگرانی تامین اجاره‌بها وجود دارد چه خودم و چه خانم و دل‌نگرانی و اضطراب داریم کسی که مستاجر دایماً در استرس هست خدایا من سر برج می‌تونم کرایه خونه مو بدهم این از نظر روانی طرف رو می‌ریزه بهم دیگه (مرد/ کارمند برنامه ریزی شهری/ محله کم‌برخوردار)	نقل قول
درون مایه فرعی (مفاهیم): وارد شدن آسیب‌های اقتصادی		درون مایه
ما برای رهن داریم وام می‌گیریم شما از پس انداز حرف می‌زنید وقتی ۸۰ درصد درآمد صرف اجاره می‌شه مگه می‌تونی پس انداز کنی (مرد/ کارمند/ محله‌ی کم‌برخوردار)	بهر حال حدود پنجاه تا نود درصد درآمد خانواده بلعیده شده از طرفی بدلیل کمبود نقدینگی، مستاجر قادر به تامین حداقل نیازهای خانوار نبوده و این مورد خودش ایجاد تبعات تندرستی و سلامت، بار منفی روانی و حتی سرخوردگی‌های فرزندان در تحصیلات برتر و... می‌گردد (زن/ حسابدار/ محله برخوردار)	نقل قول
درون مایه فرعی (مفاهیم): به وجود آمدن روابط غیرعرفی		درون مایه
فقط می‌دونم مثل یه کابوس ترسناک خیلی خیلی وحشتناک بود می‌شناسم خانوم مطلقه‌ای رو که متاسفانه صمیمیت و رفاقت دارد که فقط سرسال از اون خونه نخواد بلند بشه (زن/ طب سستی/ محله‌ی کم برخوردار)	من به خاطر عقب افتادن اجاره از یکی قرض خواستم، داد ولی بعدش ازم رابطه غیر مشروع خواست من قبول نکردم سفته‌هام رو گذاشت اجرا و در دادگاه قاضی به من قول داد مشکلم رو حل کنه ولی بعد ایشون هم ازم رابطه خواست (زن/ جامعه شناس/ محله برخوردار)	نقل قول

درون مایه	درون مایه فرعی (مفاهیم): هجوم افکار خودکشی
نقل قول	این اواخر مرگ هر روزه هست بچه‌ها بزرگ شدند نیازهاشون زیاده‌تر شده و نمی‌رسیم و هر روز تنش و هر روز ناخواسته به خودکشی فکر می‌کنم ولی بعدش می‌ترسم (زن/ معمار/ محله برخوردار)
درون مایه	درون مایه فرعی (مفاهیم): کمتر شدن شان و منزلت اجاره‌نشینان و کاهش اعتماد به نفس
نقل قول	شما وقتی که با همکاران یا دوستان در جلسه‌ای هم صحبت می‌شوید که در آن صحبت از خانه داشتن می‌شود ناخودآگاه دچار سرخوردگی و ریزش جایگاه متصور خواهید شد. وقتی وضعیت بحرانی اجاره‌نشینی را در ذهن مرور می‌کنید، نوعی تشویش و هراس در ذهن بروز و خودبه‌خود اعتماد به نفس و شایستگی‌تان دچار می‌شود. (مرد/ مدیریت شهری/ محله‌ی برخوردار)
درون مایه‌ها	درون مایه اصلی: تأثیر ناخوشایند اجاره‌نشینی بر زندگی خانوادگی
	درون مایه فرعی (مفاهیم): بیشتر شدن دعوای و اختلافات خانوادگی
نقل قول	ما ۹۰ درصد دعوایمون سر پوله پولی که می‌تواند خرج تفریح و تغذیه و آموزش بچه‌ها و بشه من چگونه آرامش داشته باشم بچه‌ها کلامی می‌خاد و شوهرم می‌گه ندارم در حالی که ۲۰ برابر کلاس رو به اجاره داده من هر بار گله می‌کنم دعوا می‌کنم و بچه‌ها شاهد دعوا و جر و بحث ما هستند ما هیچکدوم اثر منفی بله نشان از نداریم و در روابط خانم و من تأثیر منفی داره و اختلاف پیش میاد. (۱۹) تأثیر مستقیمی بر خود رابطه نداشته است ولی فشار تامین اجاره و رهن به هر دو ما وارد شده است و این یعنی این اضطراب یا فشار کاری مضاعف برای تامین آن توانسته به صورت غیرمستقیم رابطه را متاثر کند (۳) من اعصابم بهم بریزه کلا با همه دعوا می‌کنم درگیرم نه فقط با بچه‌ها با همه تا اعصابم آرام شه... (زن/ خانه دار/ محله‌ی کم

	سلامت روانی نداریم (زن/ معمار/ محلّه برخوردار)	برخودار)
درون مایه	درون مایه فرعی (مفاهیم): کمتر شدن رفت و آمدهای خانوادگی و کم رنگ شدن ارتباطات	
نقل قول	مجردم. ولی به طور کلی بعد از شروع اجاره‌نشینی در خیلی مواقع حوصله خیلی از روابط رو ندارم (مرد/ مهندس نفت بیکار/محلّه کم‌برخوردار)	رفت و آمدها کم شده الان شما یه مهمونی ساده هم برگزار کنی ۴ نفره یک و ۲۰۰ و ۳۰۰ آب می‌خوره برا کسی که حقوق می‌گیره یک و سیصد خیلی هست تازه ساده یه میوه بگیر ی شامم همه چی توی خونه باشه الان خیلی ساله خونوی دایی‌ام نرفتم خونوی خاله ام نرفتم خب اون یک میلیون رو توی خونه ی خودم هزینه می‌کنم میرم باهاش ۱۰ کیلو برنج می‌خرم دو کیلو گوشت می‌خرم چهار دونه مرغ می‌خرم. (مرد/ پیمانکار شهرداری/ محلّه ی کم‌برخوردار)
درون مایه	درون مایه فرعی (مفاهیم): انتقال فشارهای اجاره‌نشینی از سوی والدین به کودکان	
نقل قول	مامان بابام از صبح تا شب مثل چی دعوا می‌کنند اون هی می‌گه تو فلانی تو بهمانی عرضه نداری بری خونه بگیر ی و هر روز با هم دعوا می‌کنند بعد ما هم اعصاب مون خرد می‌شه (دختر دانش‌آموز/ محلّه برخوردار)	پسر ۱۳ ساله‌ام خودکشی کرد خب ناخودآگاه ممکنه تو رفتار با بچه‌ها تأثیر بذاره اگه تو اعصاب از اجاره‌ها و زیاد شدنش و... خورد باشه ممکنه یه وقتی هم با بچه‌ها تندی کنی یا حتی همه چیزایی که بچه بخوادو نتونی تامین کنی از یه چیزاییش بزی و بجاش بدی پول اجاره که خب واسه منم پیش اومده اینا ولی خب بچه‌ها سعی می‌کنند درک کنند شرایط رو معمولا (زن/ خانه دار/ محلّه ی کم‌برخوردار)
درون مایه‌ها	درون مایه اصلی: تصویر تاریک اجاره‌نشینی از آینده	
	درون مایه فرعی (مفاهیم): ابهام از آینده	
نقل قول	تصویر من از آینده‌ام خیلی مبهمه قطعا نمی‌تونم آینده خودم رو در ایران تصور کنم قطعا، یعنی اصلا نمی‌خوام (زن/ برنامه ریزی شهری/ محلّه برخوردار)	من از مامانم می‌پرسم که آینده ی من چی می‌شه پیشرفت می‌کنیم یا نه عقب می‌آیم می‌گه تو که همیشه این کارها رو می‌کنی مشکل به اعصاب میاری به هر دکتری که میرم می‌گه تو استرست خیلی بالایی تو خیلی استرس به خودت میاری

		(زن/خانه‌دار بی‌سواد/ محله‌ی کم‌برخودار) اصلاً امیدی ندارم اینقدر دلم شکسته همش می‌گم خدایا چی می‌شه در آینده چی می‌شه (زن/ خانه‌داری سواد / محله‌ی کم‌برخودار)
درون مایه	درون مایه فرعی (مفاهیم): خوش‌بینی به آینده	
نقل قول	خودم به نظر خودم بهتر می‌شه زندگی خودم و بقیه؛ من به ذره مثبت اندیش هستم یعنی وضعیت بدتر می‌شه ولی به نظرم به چیزی می‌شه بهتر باید بشه دیگه یعنی یا به حدی بد می‌شه که بعدش باید بهتر بشه منظورم اینه خونه می‌خریم و وضعیت مون بهتر می‌شه (زن/طراح لباس/ محله برخوردار)	اگه جمهوری اسلامی اگه بتونه ۱۰ سال بعد بمونه مردم رو بتونه نگه داره اقتصادش رو بچرخونه ۱۰ سال به همین منوال ادامه بده ۱۰ سال بعد وضع مون خوب می‌شه این جنگ‌های نیابتی که داره یمن و سوریه و عراق وووو اینا رو بکشونه زیر سلطه خودش به قدرت جدیدی ظهور می‌کنه (مرد/کارشناس کشاورزی/ محله‌ی کم‌برخوردار)
درون مایه	درون مایه فرعی (مفاهیم): کاهش امید	
نقل قول	چنانچه حاکمان و کلا حاکمیت اصلی و مسئول کشور بخواهد باهمین فرمان کشور را اداره نماید مسلمان هیچ آینده و رؤیایی برای قشر عظیم حقوق‌بگیر و مستاجر وجود نداشته و اگر تورم همچنان اوج گیرد و اساساً به مسئله احتکار مسکن توسط بانک‌ها و الیگارش‌های وابسته به حکومت پرداخته نشود، اوضاع به مراتب بدتر پیش‌بینی می‌گردد... (مرد/ مدیر شهرداری/ محله برخوردار)	تیره و تار همراه با یاس مطلق، با این سیستم مدیریتی جامعه آینده روشنی برای بچه‌هام متصور نیستم اساساً آقایان در گذشته سیر می‌کنند، امکان داشتم به آمریکا و یا کانادا مهاجرت می‌کردم ولی فعلاً مهیا نیست زندگی آرامش (مرد/تعمیرکار/ محله یکم‌برخوردار) آینده ای رو باشرایط کنونی کشور نمی بینم (مرد/ (MBA)/ محله‌ی برخوردار)
درون مایه‌ها	درون مایه اصلی: ناهمترازی در سهم اقلام مصرفی سبد خانوار	
	درون مایه فرعی (مفاهیم): کاهش معنادار هزینه‌های خوراک، پوشاک، درمان، تفریحی، آموزشی، فرهنگی	
نقل قول	می‌رفتیم ولی چند سالی هست که	مواد غذایی مورد نیاز در حد متناسب و شرایط

عرف جامعه برای یک خانواده متوسط تامین می‌شود (مرد/ بازیگر/ محله‌ی برخوردار) مسلماً سفره‌ها روز به روز کوچکتر می‌شود من هم جز همین مردم هستم (زن/خانه‌دار/ محله‌ی برخوردار)	به دلیل پایین و هزینه‌های مسافرت موفق به مسافرت نشدیم. فیلم دست کم هفته‌ای یک‌بار می‌بینم و موسیقی به صورت روزانه (زن/آرایشگر/ محله برخوردار)	
قبلاً بیشتر می‌خریدم ولی الان آرشیو خوبی از کتاب‌هایی که نیاز دارم فراهم کرده‌ام و صرفاً کتاب‌های تازه منتشر شده را میانگین سالی ۷-۸ بار می‌خرم. ضمن اینکه غالب ژورنال‌ها و یا کتاب‌ها به صورت آنلاین قابل دانلود هستند. (زن/ دانشجوی شهرسازی/ محله‌ی کم‌برخوردار)	معمولاً بعد از پرداخت اجاره، مواد خوراکی خانه شارژ می‌شود (روغن و قهوه و اینا). بقیه‌ش هم طی ماه صرف خریدهای روزانه سیگار و اینا می‌شه. (۴) همه‌چی گرون و غیرقابل دسترس در طول سال سه یا چهار بار می‌تونیم گوشت بخریم که باید بشدت صرفه جویی کنیم (زن/ طب سنتی/ محله کم‌برخوردار)	نقل قول
گاهی می‌شه دو ماه من میوه نمی‌گیرم گوشت هم خیلی کم نمی‌رسه نمی‌رسونیم (مرد/ کارمند / محله کم‌برخوردار)	بسیار زیاد فیلم می‌بینیم و ما کلاس موسیقی هم می‌ریم و تمرین می‌کنیم (زن/ شهرسازی/ شاغل/ محله کم‌برخوردار)	نقل قول
سالی یکی دو بار شامی تهیه کنیم و ببریم پارک بخوریم. و در خانه هم نهایتاً خانوادگی منج بازی کردن، (زن/ مهندسی کشاورزی / محله کم برخوردار). تفریح هیچ. فرزندم را ببرم مدرسه (زن/خانه‌دار/ محله‌ی کم‌برخوردار) هیچ تفریحی ندارم و فقط دنیای مجازی و گاهی دورهمی با دوستانم (مرد/آمایش سرزمین/ محله‌ی کم‌برخوردار)	بدلیل افزایش هزینه‌ها و شهریه‌ها دیگر مثل سابق امکان خرید لباس و یا دکتر رفتن را نداریم جز درمواقع حاد و بحرانی؛ شرکت در کلاس‌های آموزشی و ورزشی تعطیل (زن/ دانشجو/ محله کم‌برخوردار)	نقل قول

شکل شماره ۱۰: مرحله پنجم: تدوین چارچوب نظری نهایی (ترکیب داده‌ها)

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نقل‌قول‌های روایت شده توسط افراد مورد مطالعه نشان داد که جابجایی‌های مکرر که عمدتاً به دلیل عدم توان در پرداخت اجاره‌بهای افزایش یافته و یا عدم سازگاری با مالک صورت می‌گیرد غالباً به سمت محلات کم‌برخوردارتر و به افت کیفیت محل سکونت انجام می‌گیرد. از جمله پیامدهای این جابجایی‌ها منجر به کاهش روابط دوستی و همسایگی، تضعیف حس تعلق به محله و عدم شکل‌گیری هویت محله‌ای می‌گردد. طبق پژوهش هویت مکانی، اجاره‌نشینی و آرامش شهروندان (حیدری‌فر و شمسی، ۱۳۹۶) اجاره‌نشینی مانع جدی در شکل‌گیری هویت مکانی در محلات شهری است چرا که در اقامت‌های کوتاه‌مدت هویتی و تعلق‌ی شکل نمی‌گیرد. روابط نزدیک و صمیمی در سکونت‌های کوتاه‌مدت نمی‌تواند شکل بگیرد و چون مدت طولانی همسایه‌ها کنار هم سکونت ندارند حس تعلق که نوعی حس آرامش و امنیت و همراهی اجتماعی می‌باشد از بین می‌رود و گویی همه چیز مقطعی و گذرا و سطحی می‌باشد.

از آن‌جا که جابجایی‌های اجباری به گونه‌ای پیش می‌رود که در خانه و محله‌ای ساکن می‌شوند که با جایگاه اجتماعی و ویژگی‌های فرهنگی و شخصیتی آن‌ها سنخیتی ندارد دچار نوعی تضاد فرهنگی و کاهش جایگاه و منزلت اجتماعی می‌شوند. علاوه بر احساس سرخوردگی و کسر شان و منزلت که با خود همراه خواهند داشت نگرانی از ارتباطات کودک‌شان در جامعه و با همکلاسی و هم‌محله‌ای و یا همسایه را دارند. علی‌رغم این‌که احترام و روابط همسایگی در فرهنگ و سنت‌های ایرانی جایگاه ویژه‌ای را دارد ولی آنچه از یافته‌های پژوهش استنتاج می‌شود این هست که روابط همسایگی در حال کم‌رنگ شدن هست. به گونه‌ای که در بسیاری از موارد، همسایه‌ها همدیگر را نمی‌شناسند. از دیگر پیامدهای نداشتن روابط همسایگی تضعیف سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در محله و جامعه است.

یافته‌های پژوهش حکایت از کاهش روزافزون اجاره‌نشینان در مدیریت شرایط اجاره‌نشینی، انتخاب شرایط محل زندگی و به دنبال آن شکل‌گیری نوعی احساس یأس و سرخوردگی اجتماعی دارد. در پرتو چنین شرایطی، روابط همسایگی و هویت محله‌ای بطور معناداری کم‌رنگ شده و سرمایه اجتماعی تضعیف شده است.

براساس یافته‌های پژوهش از دیگر پیامدهای شرایط مذکور می‌توان به عدم ثبات روانی و استرس‌های دائمی در بین مستاجران اشاره کرد. به‌طوری‌که اکثریت افراد مورد مطالعه دلیل اصلی تنش‌ها و اختلافات خانوادگی و عدم رضایت از زندگی را درگیری و آشفتگی ذهنی می‌دانستند. به تعبیر رابرت پارک (زنگی آبادی و مبارکی: ۱۳۹۱) در چنین شرایطی نه تنها روابط خانوادگی مختل می‌شود که تنش‌های خانوادگی به کودکان نیز تعمیم می‌یابد و کودکان خانواده‌های مستاجر خشونت‌های عاطفی، کلامی و حتی جسمی بیشتری را تجربه می‌کنند. همچنین با توجه به ناتوانی افراد سرپرست خانواده در تأمین خواسته‌ها و نیازهای خانواده و نیز رفتارهای تند ناخواسته‌ای که نتیجه‌ی آشفتگی ذهنی شان هست زیاد دیده می‌شد اکثریت این افراد احساس ناتوانی و شرمساری می‌کردند و هم‌چنان که میلر (قنادان و همکاران: ۱۳۸۴) اعتقاد داشت پدران خانواده‌های طبقات پایین جامعه، به علت عدم توانایی کافی در ارضای نیازهای فرزندانشان، از منزلت اجتماعی

بالایی برخوردار نیستند. یافته‌های پژوهش حاضر نیز نشان داد که جایگاه و منزلت پدر خانواده دچار تزلزل شده است.

آنچه از یافته‌های مصاحبه‌ها به دست آمده بیان‌گر آن است که اکثریت مستاجران اجاره‌نشینی را دلیلی بر کاهش اعتماد به نفس، استرس همیشگی، کاهش اعتقادات دینی، گرایش به مهاجرت دائمی از ایران و حتی تمایلاتی مانند پایان دادن به زندگی (خودکشی) می‌دانستند. علاوه بر این، کاهش روزافزون کنترل اجاره‌نشینان در مدیریت شرایط زندگی‌اشان منجر به شکل‌گیری نوعی احساس یأس و سرخوردگی اجتماعی دارد. تداوم شرایط مذکور بر امنیت روانی و اقتصادی اجاره‌نشینان، بویژه در محلات کم‌برخوردار، و امید آن‌ها به بهبود شرایط سایه انداخته و با اختصاص بخش قابل توجهی از درآمد خانواده‌ها به اجاره ماهیانه زندگی مشقت‌باری برای اجاره‌نشینان تهرانی رقم خورده است. ضروری است با هدف جلوگیری از گسترش پیامدهای منفی و بلند مدت، اقداماتی اثربخش برای بهبود شرایط و محقق شدن رویای صاحب‌خانه شدن در شهر تهران صورت گیرد.

به منظور تقلیل آسیب‌های ناشی از اجاره‌نشینی پیشنهاد می‌شود که با حمایت و نظارت نهادهای دولتی، شرایطی فراهم شود که بخش خصوص ترغیب به سرمایه‌گذاری در تأمین مسکن استیجاری در مقیاس کلان شود. در این رابطه می‌توان از طرح‌هایی که در کشورهای غربی اجرا شده الگوبرداری کرد و با بومی‌سازی آن‌ها، شرایط را برای اجاره‌نشینان تسهیل کرد. مطالعات صورت گرفته در کشورهای غربی (Tsenkova & Kttunen & Ruonavaara, 2020: 1446-1468). (Turner, 2004: 133-149). نشان می‌دهد که انعقاد قراردادهای با مدت طولانی و نظارت بر افزایش منطقی اجاره‌بها از جمله موفقیت‌هایی بوده است که در قالب شرکت‌های فعال در مسکن استیجاری بدست آمده است. همچنین اعمال مالیات‌های هدفمند از دیگر راهکارهایی است که می‌تواند گرایش بخش خصوصی را به مسکن سرمایه‌ای کنترل و تعدیل کند. علاوه بر این، احیای فرهنگ همیاری و نوع‌دوستی از جمله پیشنهاداتی است که می‌تواند در تقلیل پیامدهای اجاره‌نشینی راهگشا باشد.

سپاسگزاری :

در پایان تشکر کنم از اساتید بزرگوارم استاد عادل عبدالمهی و استاد پروین سوادیان که برای پژوهش در موضوع اجاره‌نشینی تشویق و دلگرم کردند نیز خانواده و دوستان عزیزم که این چند ماهه برای آشنایی و درک بیشتر این پدیده بسیار بسیار کمک بودند و تشکر بسیار دارم از تمامی کسانی که از زندگی اجاره‌نشینی خود برایم گفتند و نوشتند و باید بنویسم که نویسنده‌ی اصلی مقاله اجاره‌نشینی هستند که بزرگوارانه و صمیمانه قبول کردند با آن‌ها گفتگو و دوستی کنم؛ متشکرم.

تعارض منافع:

به نام خدا	
	
فرم تعارض منافع	
نشریه فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی	
به موجب این توافق‌نامه، نویسنده مسئول از جانب سایر نویسندگان مقاله اعلام می‌کند که در رابطه با انتشار مقاله ارائه شده به طور کامل از اخلاق نشر، از جمله سرقت علمی / ادبی، سوء رفتار، جعل داده‌ها و یا ارسال و انتشار دوگانه، پرهیز نموده‌اند و در این راستا منافع تجاری وجود ندارد و نویسندگان در قبال ارائه اثر خود وجهی دریافت ننموده‌اند. این فرم نشان می‌دهد که متن مقاله چگونه توسط نویسندگان تهیه و ارائه شده است. هم چنین نویسنده مسئول از جانب سایر نویسندگان اعلام می‌دارد که این اثر قبلاً در جای دیگری منتشر نشده، همزمان به نشریه دیگری ارائه نگردیده و کلیه حقوق استفاده از محتوا، جداول، تصاویر و ... به ناشر محول گردیده است.	
نام نویسنده مسئول: هانیه بنی‌هاشمی	آدرس الکترونیکی: haniehbanihashemi@gmail.com
وابستگی سازمانی:	تلفن: ۰۹۱۲۴۲۱۱۴۳۷
عنوان مقاله: مردم‌نگاری فرهنگ اجاره‌نشینی و پیامدهای معنایی آن در محلات برخوردار و کم‌برخوردار شهر تهران	
آیا نویسندگان یا موسسه مربوطه وجهی از یک شخص ثالث (دولتی، تجاری، بنیاد خصوصی و غیره) برای هر بخشی از مقاله ارائه شده (شامل کمک‌های مالی، نظارت بر داده‌ها، طراحی مطالعه، آماده‌سازی اثر، تجزیه و تحلیل آماری و ...) دریافت نموده است؟	
بله ☐	خیر ☒
آیا نویسندگان هرگونه اختراعی که در حال انجام، داوری و یا ثبت شده، مربوط به این اثر را در حال انجام دارند؟	
بله ☐	خیر ☒
آیا طرق دسترسی دیگری وجود دارد که خوانندگان بتوانند اطلاعات اضافی اثر مذکور را از نویسندگان مقاله دریافت نمایند؟	
بله ☐	خیر ☒
آیا جنبه‌ای از این اثر مرتبط با حیوانات آزمایشی یا بیماری‌های خاص انسانی است که نیاز به اعلام و تأیید اخلاق نشر باشد؟	
بله ☐	خیر ☒
کد اخلاق:	
تاریخ: ۱۴۰۳/۰۵/۲۱	
نام نویسنده مسئول: هانیه بنی‌هاشمی	

ORCID

Hanieh Banihashemi <http://orcid.org/0009-0004-7272-1701>

Adel Abdollahi <http://orcid.org/0000-0002-1779-8480>

منابع

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۰)، شاخص بهای اجاره مسکن در مناطق شهری ایران سه‌ماهه اول سال ۱۴۰۰، مدیریت کل آمارهای اقتصادی، اداره آمار اقتصادی، دایره شاخص بهای مسکن اجاری.
- بنی‌هاشمی، هانیه. (۱۴۰۲)، مطالعه خرده فرهنگ اجاره‌نشینی در محلات برخوردار و کم‌برخوردار شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مردم‌شناسی، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران.
- حیدری فر، محمد رئوف و شمسی اسماعیل. (۱۳۹۶)، هویت مکانی، اجاره‌نشینی و آرامش شهروندی در مقیاس محله با تأکید بر ایران، مجموعه مقالات اولین همایش ملی توسعه پایدار و مدیریت شهری با رویکرد آرامش شهروندی.
- زنگی آبادی، علی و مبارکی، امید. (۱۳۹۱)، بررسی عوامل موثر بر شکل‌گیری حاشیه‌نشینی در شهر تبریز و پیامدهای آن، مطالعه موردی (محلات احمدآباد، کوی بهشتی، خلیل آباد)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال بیست و سوم، شماره ۱: ۸۰-۶۷.
- سلطانی، محمد؛ ازگلی، محمد؛ احمدنیا و آلاشتی، سیامک. (۱۳۹۵)، درآمدی بر نقد نظریه سلسه مراتب نیازهای مازلو، فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی، دوره پنجم، شماره ۱: ۱۷۲-۱۴۵.
- سیف‌الدینی، فرانک و همکاران. (۱۳۹۲)، تحلیل شکاف جغرافیایی کیفیت مسکن در مناطق ۲۲ گانه تهران، نشریه جغرافیا (انجمن جغرافیایی ایران)، دوره یازده، شماره ۳۹: ۲۲۴-۲۰۳.
- عسکری ندوشن، عباس و حاجی‌هاشمی، حمیدرضا. (۱۳۹۲)، صاحب‌خانه شدن در ایران: تحلیلی بر رابطه ویژگی‌های سرپرست خانوار و مالکیت مسکن، نشریه نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، دوره هشتم، شماره ۱۵.
- فراهانی، مسعود. (۱۴۰۲)، چالش‌های سیاست‌گذاری مسکن شهری در ایران، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

- قلی‌زاده، علی اصغر؛ جعفری سرشت، داود و عسگری، مهدی. (۱۳۹۸)، نابرابری درآمد و استطاعت خرید مسکن در کلان‌شهرهای ایران با رویکرد شبه پنل، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، دوره بیست و هفتم، شماره ۹۰: ۱۰۳-۱۳۶.
- کاردانی، زهرا. (۱۴۰۰)، قربانی شهریور: خرده‌روایت‌های اجاره‌نشینی، تهران: نشر موسسه جام‌جم.
- کاوه، محمد. (۱۳۹۱)، آسیب‌شناسی بیماری‌های اجتماعی (جلد اول)، تهران: نشر جامعه‌شناسان، چاپ اول.
- گلابی، منیره و مصطفایی، نیما. (۱۴۰۰)، تحلیل ثانویه مسائل مناطق شهرداری تهران در چهارچوب رویکرد حق به شهر: شهری که به آن حق داریم، هفتمین کنگره سالانه بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری.
- کوزر، لوئیس. (۱۳۹۲). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- مادن، دیوید و مارکوزه، پیتر. (۱۳۹۹)، در دفاع از مسکن، ترجمه: علی طیبی، تهران: مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی.
- مجملی‌رنانی، حدیث و روحانی، علی. (۱۴۰۰)، زندگی و سوژگی ناهم‌تراز، مطالعه‌ای انتقادی از پدیده اجاره‌نشینی در شهر اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهشگری اجتماعی، دانشگاه یزد.
- محمدپور، احمد. (۱۳۸۹)، ضد روش: منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۰). اطلاعات قیمت و اجاره مسکن در نقاط شهری کشور.
- مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۳۹۵)، تغییرات سبد مصرفی خانوار پس از اجرای سیاست هدفمندی یارانه‌ها.
- مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری تهران. (۱۴۰۰)، مسئله مسکن در ایران؛ آسیب‌شناسی وضع موجود و راهکارهای حل مسئله، نکته‌نوشت، شماره ۹.
- هزارجریبی، جعفر و امامی‌غفاری، زینب. (۱۳۹۸)، بررسی تحولات سیاست‌گذاری رفاهی مسکن در ایران (۱۳۵۸-۱۳۹۲)، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره دهم، شماره ۳۸: ۱۲۰-۷۶.

- Bosch, Mariano & Carnero, Ángele & Farré, Lidia (2010). Information and discrimination in the rental housing market: evidence from a field experiment, Instituto Valenciano de I, *Regional Science and Urban Economics* 40 (1):11-19
- Chisholm, Elinor, Howden-Chapman, Philipa, & Fougere, Geoff, F. (2018). Tenants' Responses to Substandard Housing: Hidden and Invisible Power and the Failure of Rental Housing Regulation, *Housing, Theory and Society*, 2-37: 161-139.
- Desiree J. Fields and Stuart N. Hodkinson, (2018), "Housing Policy in Crisis: An International Perspective," *Housing Policy Debate* 28, no. 1.
- Desmond, Matthew, & Shollenberger, Tracey. (2015). Forced displacement from rental housing: prevalence and neighborhood consequences, *Population Association of American Demography*, (52): 1751-1772.
- Gabriel, Stuart A, & Nothaft, Frank E. (1999). Rental Housing Markets, the Incidence and Duration of Vacancy, and the Natural Vacancy Rate, *Journal of Urban Economics*, (49): 149-121.
- Gilbert, Alan, & Mbinn, Alan, & Mccarthy, Malcolm, Watson, Vanessa. (1997). Low-income rental housing: are South African cities different?, *Environment and Urbanization*, (1), 9.
- Hogan, Bernie, & Berry, Brent. (2007). Racial and Ethnic Biases in rental housing: An Audi study of online Apartment Listings. *City & Community*, (4): 10, 372-351.
- Jones, Amanda, & Teixeira, Carlos. (2015). Housing Experiences of Single Mothers in Kelowna's Rental Housing Market, *Canadian Journal of Urban Research*, (2) 24: 137-117.
- Lux, Martin., & Sunega, Petr. (2010). Private Rental House in the Czech Republic, *Sociologicky Casopis, Czech socicological Review*, (3), 46: 373-349.
- Miron, John R. (1994). Private Rental Housing: The Canadian Experience, *Urban Studies*, (3), 32: 604-579.
- Scheba, Andreas, & Turok, Ivan. (25. Scheba, A., & Turok, I. (2020). Informal rental housing in the South: dynamic but neglected, *Environment & Urbanization*, (1), 32.
- Tylor, E.B (1991) *Dictionary of Anthropology* Dehli, Jawaha Nagar
- Hauptman, Marissa, Bruccoleri, Rebecca, & Woolf, Alan. (2017). An update on childhood lead poisoning. *Clinical pediatric emergency medicine*, 18 (3), 181-192.
- Folger, Alonzo. T., Bowers, Katherine. A., Dexheimer, Judith W., Sa, Ting, Hall, Eric. Scott, Van Ginkel, Judith. B., & Ammerman, Robert. T. (2017). Evaluation of early childhood home visiting to prevent medically attended unintentional injury. *Annals of emergency medicine*, 70 (3), 302-310.

- Desmond, Matthew, & Shollenberger, Tracey. (2015). Forced displacement Demography, 52 (5), 1751-1772.
- Fleming, Taylor., Damon, Will, Collins, Alexandra. B., Czechaczek, Sandra, Boyd, Jade, & McNeil, Ryan. (2019). Housing in crisis: A qualitative study of the socio-legal contexts of residential evictions in Vancouver's Downtown Eastside. International Journal of Drug Policy, 71, 169-177.
- Kettunen, Hanna, & Ruonavaara, Hanna. (2020). Rent regulation in 21st century Europe. Comparative perspectives. *Housing Studies*, 36 (9), 1446–1468. <https://doi.org/10.1080/02673037.2020.1769564>
- Tsenkova, Sasha, & Turner, Bengt. (2004). The future of social housing in Eastern Europe: Reforms in Latvia and Ukraine. European Journal of Housing Policy, 4 (2), 133-149.

استناد به این مقاله: بنی‌هاشمی، هانیه و عبداللّهی، عادل. (۱۴۰۴). مردم‌نگاری فرهنگ اجاره‌نشینی و پیامدهای معنایی آن در محلات برخوردار و کم‌برخوردار شهر تهران. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۶ (۶۲)، ۲۳۳-۲۷۷.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.